

МЕДИЧНА ПСИХОЛОГІЯ ТА ПСИХОТЕРАПІЯ

УДК 616.89:615.851.5:165.62

В. С. Забор, О. О. Фільц

ФЕНОМЕНОЛОГІЯ ЯК МЕТОД ПСИХОПАТОЛОГІЇ ТА ПСИХОТЕРАПІЇ

Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького, м. Львів

7vita_z@ukr.net

Актуальність. Феноменологія Е. Гуссерля, М. Хайдеггера та К. Ясперса вплинула в свій час не лише на психопатологію, а й, згодом, на психотерапію, хоча специфіка її застосування у цих двох галузях дещо відрізняється. Цілий ряд психотерапевтичних шкіл використовують феноменологічний підхід у своїй практиці. Зокрема, низка досліджень в екзистенційно-аналітичному підході стосуються феноменології як центрального методу в контексті обґрунтування і розробки психотерапевтичних заходів у комплексному лікуванні пограничної психічної патології.

Мета – вивчити історичні аспекти та особливості застосування феноменологічного методу в контексті психопатології та екзистенційно-аналітичної психотерапії.

Матеріали та методи. Проаналізовано 14 тематичних літературних джерел з описом історії виникнення феноменології як методу та її практичного застосування. 75 пацієнтам з тривожно-астеничними розладами було проведено 10–15 сесій короткотривалої стаціонарної психотерапії з використанням феноменологічного підходу.

Було використано інформаційно-аналітичний, клініко-психологічний та феноменологічний методи.

Результати. Спираючись на дескриптивну психологію Е. Гуссерля та герменевтичну феноменологію М. Хайдеггера з редукцією, конструкцією та деструкцією в статті розглянуті історія та особливості застосування феноменологічного методу в рамках психопатології та екзистенційного аналізу А. Ленгле. У практиці стаціонарної психотерапії феноменологію використовували як метод осягнення суб'єктивних смислів та цінностей пацієнтів, які мали для них динамічну силу, як метод розуміння того, як самі пацієнти переживали себе і свою життєву ситуацію.

Висновки. Феноменологічний метод, впроваджений у психопатологію К. Ясперсом – це виявлення, відбір, диференціювання, опис та систематизація психічних феноменів; як дескриптивний метод, окремішній від методу розуміючої психології. В екзистенційній психотерапії обидва названі методи поєднуються, провадять до розширеного розуміння пацієнта і перетворюються на послідовні кроки персонального екзистенційного аналізу (ПЕА).

Ключові слова:
феноменологія,
феноменологічний
метод, екзистенційна
психотерапія,
персональний
екзистенційний аналіз
А. Ленгле.

Історію виникнення феноменології, як методу, можна прояснити, виходячи з історичного положення філософії та науки в останні десятиліття XIX ст. У своїй роботі «Пролегомени до історії поняття часу» М. Хайдеггер писав, що в той час за своїм сутнісним характером філософія представляла собою теорію науки; логіку наукового знання; її власним об'єктом був факт науки [1]. У всіх наукових дисциплінах панував позитивізм, який передбачав можливість логічної інтерпретації будь-яких фактів реальності. Факти, натомість, розуміли як те, що можна обчислити, зважити, виміряти і перевірити

в експерименті. Всі сили науки сконцентрувались лише на двох типах досвіду: історичний світ і досвід природи. Єдине, що на той час залишилось від живої філософської думки, набуло обрисів неприхованого матеріалізму, у вигляді так званого природничо-наукового світогляду. Природничо-наукові погляди поширилися на сфери фізіологічного і біологічного. Разом зі сферою фізіологічного в горизонт природничо-наукової постановки питань увійшло і душевне життя, насамперед ті його складові, які тісно пов'язані з фізіологією. Психологію в той час розуміли як науку про свідомість. Як показує

основна праця Вільгельма Вундта (1832–1920 рр.), це була фізіологічна психологія, в якій робились спроби природничо-науковими засобами розкривати і душевне життя, і дух [1, 2]. Домінування позитивізму було порушене аналітичною філософією Франца Brentano [1, 3, 4]. Саме він дозволив собі не переносити природничо-наукового методу на душевне життя. У роботі «Психологія з емпіричної точки зору» він писав про необхідність відрізняти психічні феномени від фізичних, і вказував, що всякому переживанню притаманне дещо «предметне» (в пізнавальному сенсі) – інтенційність. *Intentio* – термін зі схоластики, що означає «спрямованість на щось» [1]. Brentano підкреслював, що вже Арістотель покладав подібне поняття в основу вивчення психічних феноменів, що в подальшому було догматизовано у схоластиці. Серед способів спрямованості на той чи інший предмет Brentano розрізняв три основні класи інтенційності: а) представлення в сенсі уявного переживання, б) судження, в) інтерес (або ціннісне відношення). Тим самим в психології і філософії виникла нова тенденція – описова психологія, яка виявила виразний вплив на Дільтея [1, 2]. У роботі «Ідеї до описової і аналітичної психології» (1894 р.) він намагався зробити психологію основною наукою про дух. Учень Франца Brentano, Едмунд Гуссерль, також висував мету побудови універсальної науки (універсальної філософії), яка мала б абсолютно строге обґрунтування і слугувала б основою не лише для всіх наук, але й для пізнання взагалі. Такою наукою і повинна була стати феноменологія [1–4].

Психіатрія початку ХХ століття, з її численними класифікаціями, теоріями, гіпотезами, виявилась надзвичайно сприятливою для цього, оскільки саме феноменологія обіцяла дати не лише нові критерії дослідження й тлумачення психічної патології, а й можливість осмислення власної науковості (К. Ясперс, 1913 р.) [2, 5].

Однак при екстраполяції феноменології в простір клініки виникають деякі неоднозначності. Сам засновник феноменології ніколи не давав розгорнутого аналізу психічної патології і вказівок щодо можливостей і меж застосування методу в психіатричній клініці. Тому ствердження щодо прямого «учнівства» не зовсім правомочні. «Хто гарантує, що психіатр, що є учнем Гуссерля в філософії, залишається його учнем, як лікар?» – відмічав Г. Лантері-Лора [2]. Тому, мабуть, справедливіше говорити про натхнення феноменологією, ніж про пряме її запозичення. До робіт, які формують комплекс феноменологічних впливів у психіатрії, можна віднести монографії, статті і лекції Гуссерля – «Логічні дослідження», «Філософія, як строга наука», «Ідеї до чистої феноменології і феноменологічної філософії», «Лекції по феноменології внутрішньої свідомості», «Основні проблеми феноменології» [2, 3] тощо. В комплексі впливів, які ці роботи могли мати на формування теоретичних основ психіатрії, можна виділити такі блоки: 1) ідея феноменологічного методу і феноменології, як нової стратегії дослідження; 2) процедура феноменологічної редукції; 3) ідея апіоризму в дослідженні свідомості; 4) феноменологічна концепція часу. Перші два положення зумовили методологічну специфіку, інші два (на яких

у даній статті ми зупиняться не будемо) – своєрідність змісту і проблематики [2, 3].

Феноменологічна редукція – одне з центральних понять феноменології Гуссерля, пов'язане з процесом звільнення свідомості від натуралістичної установки, згідно з якою – речі нам даються як такі, що існують поза людською свідомістю, в просторі і часі. Людина бачить їх не як образи, що знаходяться в її свідомості, а як трансцендентальну¹ для свідомості фізичну дійсність. Переходячи від сприйняття світу в натуралістичній установці до концентрування на самих переживаннях свідомості (в рефлексії), людина отримує можливість здійснення феноменологічної редукції. Феноменологічна редукція проводиться поряд з так званим *Epoche* (εποχή) – тобто «ігноруванням» попередніх суджень і досвіду про реальний світ. Цей грецький термін, близький за змістом до поняття «*adoxia*» Піррона, – передбачає те, що не вимагає попередніх суджень, доки не будуть знайдені останні аподиктичні, строго необхідні, незаперечувані описові дані. «Феноменологічна редукція в цілому – це сукупність різних форм редукцій: феноменологічно-психологічної, ейдетичної і трансцендентальної. Феноменологічно-психологічна і ейдетична редукції дозволяють здійснити «поворот» від сприйняття світу в природничій установці до сконцентрування на самих переживаннях свідомості, а потім перейти від індивідуального (мого суб'єктивного) споглядання до споглядання сутностей [1, 3–5]. Це, так би мовити, дорога пізнання, від індивідуального переживання до узагальненої сутності речей. На цьому шляху виявляється ноетико-ноематична структура свідомості, тобто її здатність пізнавати феномени зовнішнього світу. В психопатології можна практикувати лише ейдетичну редукцію. Трансцендентальна редукція залишається за її межами. Слід зазначити, що досвід психічно хворої людини не може бути повністю винесений за рамки теорії, оскільки з необхідністю мусить включитись в систему первинних припущень класичної психіатрії.

Таким чином, гуссерліанський вплив сформував щось на кшталт феноменологічного погляду в клініці, що з необхідністю вплинуло як на практику, так і на теорію психіатрії. Практика психіатрії стала обмежувачем феноменологічного методу, сформувавши здебільшого дескриптивну орієнтацію. Це, передусім, тому, що повної редукції при дослідженні патологічних душевних феноменів «здорова свідомість» досягти не може. Її можна лише описувати як певні сутності.

Починаючи з 1910 року Карл Ясперс періодично посилався на Гуссерля в своїх роботах, визнаючи його вплив на формування своїх поглядів. Про це він писав у «Філософській автобіографії»: «Феноменологію Гуссерля, яку він спочатку називав дескриптивною психологією, я сприйняв і використав в якості методу, при цьому не приймаючи її подальшого розвитку і перетворення в споглядання сутностей. Описувати внутрішнє переживання хворого, як деяке явище в свідомості, виявилось справою можливою і вдячною. Феноменологія стала методом дослідження» [2, 5].

Однак сама специфіка застосування – споглядання феноменальної реальності психічно хворого, а також взаємодія хворого і психіатра, призвели до важливої відмінності феноменології як дескриптивної психології у Гуссерля і

¹Трансцендентальна тут – така, що може існувати поза фактом усвідомлення (так би мовити, до моменту усвідомлення).

Ясперса. А саме: феноменологічний метод трансформувалася з інтрасуб'єктивного в інтерсуб'єктивний. Таким чином, феноменологія Ясперса – емпіричний метод дослідження, в основі якого лежить інформація, що надходить від психічно хворої людини. Основна сфера її дослідження – переживання (Erleben), тобто все, що відбувається в свідомості хворих. Ясперс, слідом за Гуссерлем, говорить також про переживання як про потік свідомості – єдиний нерозчленований потік психічних подій, що перебігає по своєму в будь-кого з людей. Безпосереднє переживання завжди є сукупністю відношень, в основі якого лежать: 1) переживання часу і простору; 2) усвідомлення власної тілесності; 3) переживання оточуючої дійсності. Феноменологія, на протипагу генетичному розумінню (тобто такому, при якому ми розуміємо, як одне психічне явище впливає з іншого), підготовчим етапом якого вона є, постає як розуміння статичне. Вона має справу лише з усвідомленими данностями психічного [2, 5]. У процесі дослідження на феноменологічному етапі Ясперс також вдавався до епохе: «Ми мусимо відставити всі успадковані теорії, психологічні конструкції або матеріалістичні міфології про душевні процеси, ми мусимо чистими звернутись до того, що ми можемо в його дійсному бутті зрозуміти, осмислити, розрізнити і описати. Це, як вчить досвід, важке завдання», – підкреслював він, без сумніву, слідуючи за Гуссерлем «назад до самих речей» [5–10].

Найважливіше для феноменології, за Ясперсом, – це глибоке проникнення в кожний окремий випадок. Саме завдяки такому проникненню, а не широті охоплення (кількості випадків), будується феноменологічний досвід. Він намагався охопити одночасно і всі нормальні психічні феномени, і те, що виходить за рамки звичайного: незвичне і несподіване.

Засоби феноменологічного аналізу і встановлення того, що хворий в дійсності переживає, Ясперс ділив на 3 групи: по-перше, проникнення в поведінку, вчинки, виразні рухи; по-друге, дослідження хворих через опитування і їх висловлювання щодо себе; по-третє, письмово викладені самоописи. У всіх випадках лікар займається феноменологією, оскільки він при цьому направлений на психічне, а не на об'єктивні прояви, які є лише тимчасовим і перехідним моментом життя, лише засобом, а не власне предметом дослідження [5].

Феноменологія в психопатології представляє окремі якості і стани, витягнуті з динамічного контексту психічного життя. Вона не дає уявлення про динаміку психічного життя (в тому числі психічного розладу), оскільки феноменологічне розуміння, за Ясперсом, статичне. Ясперс підкреслював: «...феноменологія вчить лише пізнавати форми, в яких протікає все пережите, все психічне дійсне, але вона не вчить пізнавати зміст окремих особистісних переживань і позасвідомі основи, на яких плаває, наче піна на морі у вигляді тонкої поверхні. Прагнення проникнути в глибини позасвідомого через пізнані зв'язки буде збуджувати більше, ніж створення феноменологічних визначень, точне розрішення яких є попередньою

умовою для всіх подальших досліджень. Лише в феноменологічно виявлених формах відбувається і розігрується дійсне психічне життя, доступне нашому безпосередньому сприйняттю. Для повного осягнення ми все ж будемо вивчати і позасвідомі зв'язки». Слід зазначити, що в статті «Феноменологічний напрямок досліджень в психопатології» [5], як і в «Загальній психопатології» [2], Ясперс спочатку змішував розуміючу психологію і феноменологію, використовуючи термін «розуміюче переживання», або називав розуміння одним з методів феноменології. Однак згодом, для того, щоб розділити ці дві області, він якраз і ввів терміни «статичне розуміння» і «генетичне розуміння», позначаючи першим феноменологічне розуміння душевних станів, яке осмислює лише факти, переживання, а другим – розуміння зв'язків душевних переживань [2, 5].

Вказівка на важливість розуміння в психіатрії була присутня задовго до Ясперса, але саме він сформував довкола цього єдину теоретичну систему. Витоками теорії розуміння Ясперса були роботи М. Вебера, В. Дільтея, Г. Зіммеля. Сама ж розуміюча психопатологія Ясперса – це описова психологія Дільтея, застосована до галузі психопатології. В основі розуміння лежить те, що Ясперс називав фундаментальними моделями людського (Entwürfe des Menschseins) – інтуїтивне осягнення через емпатію того, чим є і може бути людина, відтворення образу індивіда в контексті його світу. Схожим є визначення розуміння Дж. Нідлмана: «Зрозуміти річ, феномен, ідею або досвід, значить підійти до об'єкта, який слід зрозуміти, на його умовах, бачити в ньому структури, які виявляються з його сторони, а не з нашої. Зрозуміти об'єкт – значить брати в ньому участь – до тих пір, поки він не уступить свою сутність нам – тим, хто розуміє» [2, 12].

Ще одне джерело розуміння, за Ясперсом, – особистість дослідника. «Скажи мені, звідки ти черпаєш свою психологію, і я скажу, хто ти», – перефразовував він. Весь культурний спадок лікаря формує здатність до розуміння. Рівень, досягнутий дослідником, визначає міру і направленість розуміння. «Як дослідник в області розуміючої психології я знаходжусь в залежності від джерел мого розуміння, від підтверджень, від сформульованих мною запитань» [5].

Феноменологія Ясперса вплинула не лише на психопатологію, а й, згодом, на психотерапію: цілий ряд психотерапевтичних шкіл, зокрема гуманістичного та екзистенційного напрямків, використовують феноменологічний підхід у своїй практиці [6–8, 10, 11]. В основу феноменологічного підходу в екзистенційному аналізі було покладено герменевтичну феноменологію М. Хайдеггера (один з його засновників А. Ленгле впроваджував її в психотерапевтичний процес спільно з іспанським філософом Н. Еспінозою, учнем М. Хайдеггера). На відміну від Гуссерля, який досліджував, як речі постають перед свідомістю, і тим самим стають для нас «феноменами», тобто явищами, М. Хайдеггер повернувся до грецького походження слова «феномен»: те, що показує себе з себе самого², не важливо для кого/чого, навіть якщо воно

² У греків існує два основних значення слова «феномен». По-перше, це те відкрите, що показує себе самого. По-друге, – видимість, або те, що презентує себе в якості відкритого, але лише видає себе за таке... Тому феномен може бути не даним від початку, феноменологічна робота стає методичним усуненням того, що приховує феномен від нас. Феномен в тому сенсі, в якому його використовували греки, не має нічого спільного з нашим виразом «явища». Слово «явище» використовують, наприклад, говорячи про прояви хвороби. Самі явища є процесами, що відсилають до інших процесів. А за феноменом вже нічого не стоїть [1, 4]. Тому можна припустити, що феномени у використанні К. Ясперса – це і є явища мовою греків.

показується саме для себе (на зразок квітки, яка росте сама для себе). Для Хайдеггера те, в чому являються феномени – це не свідомість, а буття. Іншими словами: для Гуссерля і Ясперса феномени – це явища у нашому психічному усвідомленні, а для Хайдеггера – те, що існує в світі як таке. Тому простір, в якому може явитись пацієнт, – це його власне буття [1, 7, 8].

Низка досліджень в екзистенційно-аналітичному підході стосуються феноменології як центрального методу в екзистенційному аналізі та логотерапії [6–8, 10–13] в контексті обґрунтування і розробки психотерапевтичних заходів у комплексному лікуванні пограничної психічної патології. З 2014 року екзистенційно-аналітичну психотерапію застосовують у 2 стаціонарному відділенні Львівського обласного психоневрологічного диспансеру. Зокрема, 75 пацієнтам з тривожно-астенічними розладами було проведено 10–15 сесій короткотривалої стаціонарної психотерапії з використанням цього підходу. Феноменологію використовували як метод осягнення суб'єктивних смислів та цінностей пацієнтів, які мали для них динамічну силу, як метод розуміння того, як самі пацієнти переживали себе і свою життєву ситуацію. Розуміти іншого феноменологічно в психотерапевтичному процесі означало бачити, що він має на увазі, не тлумачити та інтерпретувати одразу, використовуючи інше (навіть правильне знання) і тим самим самому щось додаючи, не розширювати і не продовжувати сказане, а витягнути те, що містилось в тому, що є. Це *Eroche*, про яку згадувалось вище, яка була потрібна для того, щоб сприймати іншого, втримуючись в герменевтичному полі ним сказаного [7]. Пацієнтом це могло переживатись як звільнення – бути побаченим у тому, що для нього важливо. Характерним для феноменології є те, що сприйняття співвідноситься з сутністю терапевта. Відкритість до іншого і переживання його впливу на себе передбачало серйозність ставлення до двох моментів: 1) до того, що говорив і як при цьому поведився пацієнт; 2) до себе самого – до того, як у терапевті це відгукувалось.

Тоді пацієнт ставав для терапевта конкретнішим, доступнішим, а водночас і сам терапевт ставав іншим, чіткішим для себе. Цей біфокальний спосіб бачення давав можливість підійти до досвіду феноменологічного прапереживання: рухаючись «крізь» поверхневе знаходити доступ до глибини і цілого. Через симптом, жест, поведінку можна було дивитись на *Person*³, на цілісність, яка показувалася, на буття пацієнта, яке могло набувати контуру в теперішньому [6, 7, 9–11]. Оскільки в феноменологічній роботі терапевт представляв у розпорядження і своє мислення, і емоції, і інтуїтивне чуття, і сам персонально розкривався, то мова йшла про його настанову, яка дозволяє йому відкрити доступ до власного досвіду, тобто не бути байдужим чи «безпристрасним» до пацієнта. Тому феноменологія – це не техніка, і навіть, в строгому сенсі, не зовсім метод, оскільки метод задалегіть мусить орієнтувати на те, що потрібно з його допомогою сприйняти. Коли терапевт вступає в контакт з іншою людиною з такої феноменологічної позиції, виникає свого роду «поле», в якому суттєве може

проявитись. Оскільки це поле сприяє прояву сутнісного і висвічуванню феномена в суб'єктивному переживанні, можна говорити про «генеративне поле» – поле, що породжує, а для обох його учасників виникає нова форма буття – спільна зв'язуюча платформа, яка створює переживання «ми». У напруженні генеративного поля може встановитись дещо нове, що ні один, ні інший партнер не можуть відтворити наодинці.

За М. Хайдеггером, феноменологічна установка передбачає виконання трьох кроків, які дозволяють схопити феномен *Dasein* (людського буття): 1. Що показується (спонтанно)? (редукція); 2. Як це? (конструкція); 3. Чи так це? (деструкція).

Кожен з цих кроків передбачає звернення до своїх суб'єктивних тем [3, 4, 7, 12].

1. Редукція означає: увага редукована до того, що саме себе показує. Слід відмовитись від погляду з позиції якогось інтересу, очікування або вимоги. Слід розглянути і описати спосіб буття в світі речі замість опису її функції або користі. Якщо йдеться про людину – дивитись лише на те, що саме себе показує, як сутнісне проявляється в розмові, яким воно здається, і утримуватись від спонтанних реакцій, суджень і оцінок. Цей «наївний» погляд дає необхідні для роботи риси, факти, особливості.

2. Конструкція є центральним кроком. Вона полягає в збиранні в єдине ціле отриманих на першому кроці основних рис феномена, щоб одиничні факти співвідносились один з одним. Однак композицію створює сприймаючий, завдяки його власній сутності, завдяки цьому стає видимим зв'язок, який з'єднує окремі риси предмета. Це креативний момент феноменології.

3. Останній крок Хайдеггер називав деструкцією – це піддавання сумніву того, що було отримано на попередньому етапі. Уточнення власних неясних інтересів, настроїв, установок передбачає необхідність критично ставити собі уточнювальні запитання щодо створених конструкцій.

У психотерапії за методом екзистенційного аналізу феноменологічний метод перетворився на практичні кроки персонального екзистенційного аналізу (ПЕА), (*Längle*, 2000) [6, 7, 11], який, безумовно, використовувався у роботі з пацієнтами:

1. Що показувалось спонтанно? Це була фаза опису, в якій пацієнт демонстрував те, про що для нього йшла мова. А терапевт сприймав, що і як він говорить. Пацієнт розкривав розуміння себе з горизонту свого повсякденного світу і переживання. Тут здійснювались вище згадані «редукція» і *Eroche* – взяття в дужки будь-якого напередрозуміння, очікування, судження. Як наслідок, у терапевта виникало враження, яке відображало найбільш суттєвий зміст того, про що повідомляв пацієнт. У практиці ПЕА цей крок полягав у виявленні феноменального змісту (ПЕА1).

2. Конструкція – як це є? В цій фазі – серцевині феноменологічного сприйняття – йшлося про створення образу, про композицію цілого з окремих фрагментів. Терапевт інтегрував елементи, співвідносячи їх з власною сутністю. Окремі феномени зв'язувались один з одним,

³В структурній антропології екзистенційного аналізу людина описана як єдність тіла, психіки і персонального духу. В такій картині людини сутнісне представлене в *Person*. *Person* є основою для аутентичного співвіднесення себе з собою і з іншими [13].

розглядався їх загальний вплив на власну сутність (зовнішній вигляд, інтонація, збудження, спокій тощо). Із всього цього, як результат синтезу, складалась загальна картина. В діалозі вона доповнювалась і поглиблювалась. Усі фрагменти розглядалися у взаємодії з іншими деталями, і кожен наче отримував глибину в світлі побаченої сутності, а всі вони разом розкривали ширший горизонт розуміння. В практиці ПЕА цей крок полягав у поєднанні феноменального змісту (ПЕА1) з глибшим розумінням. Важливо залишатись лише біля того, що себе показало, не наповнювати незрозуміле можливими інтерпретаціями. Тоді пацієнт може сам пояснити себе, поставити запитання, розкритись, і ще в більшій мірі показати щось своє, частково в світлі прийнятого, частково – незрозумілого.

3. Деструкція. Цей крок виконувався після того, як були схоплені суттєві взаємозв'язки. Це звернення терапевта до пацієнта з метою піддати сумніву свої враження і ситуацію для перевірки і підтвердження, чи йшла для пацієнта мова про те саме (тобто результат попереднього кроку ніколи не приймається остаточно; феноменологічне бачення не володіє істиною, а завжди знаходиться в пошуку і процесі безконечного наближення до неї). Пацієнт в діалогічному генеративному полі різними запитаннями постійно запрошувався до корекції зрозумілого. В ПЕА це відповідало кроку ПЕА2, частина 2. І якщо при повторному погляді з'являлися нові тематичні зв'язки, то розуміння картини змінювалося [7, 11]. Ці три кроки, редукція – конструкція – деструкція, повторюються багато разів, у них сутність психотерапевтичного діалогу. А це приводить до внутрішньої феноменології пацієнта по відношенню до себе самого, яка підтримується феноменологічним баченням зі сторони терапевта. Як згадувалось вище, герменевтичне споглядання не може бути кінцевим: як тільки терапевт «торкнувся пацієнта» – він вже інший; його неможливо зафіксувати, однак можливо зустріти [10].

Феноменологічний метод, впроваджений в психопатологію К. Ясперсом (співмірно з дескриптивною психологією Е. Гуссерля) – це виявлення, відбір, диференціація, опис та систематизація психічних феноменів, відділений від методу розуміння. В екзистенційній психотерапії цей метод, а точніше, настанова, базується на герменевтичній феноменології М. Хайдеггера і провадить до розуміння пацієнта.

Список використаної літератури

1. Хайдеггер М. Прологомени к истории понятия времени / М. Хайдеггер. – Томск : Водолей, 1998. – 384 с.
2. Власова О. Феноменологическая психиатрия и экзистенциальный анализ: история, мыслители, проблемы / О. Власова. – М. : Территория будущего, 2010. – 640 с.

3. Фон Херманн Ф. В. Понятие феноменологии у Хайдеггера и Гуссерля / Ф. В. Фон Херманн (пер. с нем.). – Минск : Пропилей, 2000. – 192 с.
4. Хайдеггер М. Основные проблемы феноменологии / М. Хайдеггер (пер. с нем.). – СПб : Высшая религиозно-философская школа, 2001. – 442 с.
5. Ясперс К. Феноменологическое направление исследования в психопатологии / К. Ясперс. – Режим доступа: http://www.anthropology.rinet.ru/old/5/yaspers_fen.htm (дата обращения: 05.02.2018).
6. Ленгле А. Феноменологический подход в экзистенциально-аналитической психотерапии / А. Ленгле // Консультативная психология и психотерапия. – 2009. – № 2. – С. 110–129.
7. Ленгле А. Воспринимать то, что трогает. Феноменология в практике экзистенциального анализа / А. Ленгле // Экзистенциальный анализ. – 2009. – № 1. – С. 79–110.
8. Vetter H. Was ist Phänomenologie? / H. Vetter // Existenzanalyse. – 2007. – Vol. 24, issue 2. – P. 4–10.
9. Vetter H. Philosophische Hermeneutik / H. Vetter. – Frankfurt : Lang, 2007.
10. Евстигнеева Е. А. Феноменологический метод в экзистенциальной и гуманистической психотерапии: «ZU DEN KLIENTEN SELBST!» / Е. А. Евстигнеева // Консультативная психология и психотерапия. – 2012. – № 2. – С. 134–157.
11. Längle A. Praxis der Personalen Existenzanalyse / A. Längle. – Wien : Facultas, 2000.
12. Fellmann F. Phänomenologie / F. Fellmann. – Hamburg : Junius, 2006.
13. Frankl V. Der leidende Mensch. Anthropologische Grundlagen der Psychotherapie, Neuausgabe / V. Frankl. – Bern : Huber, 1984.
14. Ясперс К. Общая психопатология / К. Ясперс. – М. : Логос, 2002.

References

1. Haidegger, M. (1998). *Prolegomeny k istorii ponjatija vremeni* [History of the Concept of Time. Prolegomena]. Tomsk: Vodoley, 384 p. (In Russian).
2. Vlasova, O. (2010). *Fenomenologicheskaja psixiatrija i jekzistencial'nyj analiz: istorija, mysliteli, problemy* [Phenomenological psychiatry and existential analysis: history, thinkers, problems]. Moscow: Territorija budushhego, 640 p. (In Russian).
3. Fon Hermann, F. V. (2000). *Ponjatije fenomenologii u Hajdeggera i Gusserlja* [Heidegger and Husserl on the Concept of Phenomenology]. Minsk: Propilei, 192 p. (In Russian).
4. Haidegger, M. (2001). *Osnovnye problemy fenomenologii* [The Basic Problems of Phenomenology]. SPb: Vysshaja religiozno-filosofskaja shkola, 442 p. (In Russian).
5. Jaspers, K. *Fenomenologicheskoe napravlenie issledovanija v psixopatologii* [Phenomenological direction of research in psychopathology]. Available at: http://www.anthropology.rinet.ru/old/5/yaspers_fen.htm (дата звернення: 05.02.2018). (In Russian).
6. Längle, A. (2009). *Fenomenologicheskij podhod v jekzistencial'no-analiticheskoj psixoterapii* [The phenomenological approach in existential-analytical psychotherapy]. *Konsul'tativnaja psixologija i psixoterapija – Counseling Psychology and Psychotherapy*, no. 2, pp. 110–129. (In Russian).
7. Längle, A. (2009). *Vosprimat' to, chto trogaet. Fenomenologija v praktike jekzistencial'nogo analiza* [Perceive what touches. Phenomenology in the practice of existential analysis]. *Jekzistencial'nyj analiz – Existential analysis*, no. 1, pp. 79–110. (In Russian).
8. Vetter, H. (2007). *Was ist Phänomenologie? [What is phenomenology?]. Existenzanalyse*, vol. 24, issue 2, pp. 4–10. (In Gen.).
9. Vetter, H. (2007). *Philosophische Hermeneutik*. Frankfurt :Lang. (In Gen.).
10. Evstigneeva, E. A. (2012). *Fenomenologicheskij metod v jekzistencial'noj i gumanisticheskoj psixoterapii: «ZU DEN KLIENTEN SELBST!»* [Phenomenological method in humanistic and existential psychotherapy]. *Konsul'tativnaja psixologija i psixoterapija – Counseling Psychology and Psychotherapy*, no. 2, pp. 134–157. (In Russian).
11. Längle, A. (2000). *Praxis der Personalen Existenzanalyse* [Practice of Personal Existential Analysis]. Wien: Facultas. (In Gen.).
12. Fellmann, F. (2006). *Phänomenologie*. Hamburg: Junius.
13. Frankl, V. (1984). *Der leidende Mensch. Anthropologische Grundlagen der Psychotherapie, Neuausgabe* [The suffering person. Anthropological Foundations of Psychotherapy, new edition]. Bern: Huber. (In Gen.).
14. Jaspers, K. (2002). *Obshhaja psixopatologija* [General psychopathology]. Moskva: Logos. (In Russian).

ФЕНОМЕНОЛОГИЯ КАК МЕТОД ПСИХОПАТОЛОГИИ И ПСИХОТЕРАПИИ

В. С. Забор, А. О. Фильц

Актуальность. Феноменология Э. Гуссерля, М. Хайдеггера и К. Ясперса в свое время повлияла не только на психопатологию, но, в дальнейшем, и на психотерапию, хотя специфика ее применения в этих двух областях несколько отличается. Многие психотерапевтические школы используют феноменологический подход в своей практике. В частности, ряд исследований в экзистенциально-аналитическом подходе касаются феноменологии как центрального метода в контексте обоснования и разработки психотерапевтических мероприятий в комплексном лечении пограничной психической патологии.

Цель – изучить исторические аспекты и особенности использования феноменологического метода в контексте психопатологии и экзистенциально-аналитической психотерапии.

Материалы и методы. Проанализировано 14 тематических литературных источников с описанием истории возникновения феноменологии как метода и ее практического использования.

75 пациентам с тревожно-астеническими расстройствами было проведено 10–15 сессий краткосрочной стационарной психотерапии с использованием феноменологического подхода.

Были использованы информационно-аналитический, клинико-психопатологический и феноменологический методы.

Результаты. На основании дескриптивной психологии Э. Гуссерля и герменевтической феноменологии М. Хайдеггера с редукцией, конструкцией и деструкцией в статье рассмотрены история и особенности применения феноменологического метода в контексте психопатологии и экзистенциального анализа А. Лэнгле. В практике стационарной психотерапии феноменология использовалась как метод исследования субъективных смыслов и ценностей пациентов, которые обладали для них динамической силой, как метод понимания того, как пациенты переживали себя и свою жизненную ситуацию.

Выводы. Феноменологический метод, внедренный в психопатологию К. Ясперсом – это выявление, отбор, дифференциация, описание и систематизация психических феноменов; это дескриптивный метод, отдельный от метода понимающей психологии. В экзистенциальной психотерапии оба метода объединяются, приводят к расширенному пониманию пациента и превращаются в последовательные шаги персонального экзистенциального анализа (ПЭА).

Ключевые слова: феноменология, феноменологический метод, экзистенциальная психотерапия, персональный экзистенциальный анализ А. Лэнгле.

PHENOMENOLOGY AS A METHOD OF PSYCHOPATHOLOGY AND PSYCHOTHERAPY

V. S. Zabor, O. O. Filts

Background. Phenomenology by E. Husserl, M. Haydegger and K. Jaspers influenced not only psychopathology, but also later psychotherapy, although the specifics of its application in these two areas are slightly different. A number of psychotherapeutic schools use phenomenological approach in their practice. In particular, some of studies in Existential-analytical approach relates to phenomenology as the central method in the context of substantiation and development of psychotherapeutic measures in the complex treatment of the borderline mental pathology.

Objective – to study historical aspects and peculiarities of the application of the phenomenological method in the context of psychopathology and existential-analytic psychotherapy.

Materials and methods. 14 thematic literary sources with the description of the history of occurrence of phenomenology as a method and its practical application are analyzed. 75 patients with anxiety-asthenic disorders were given 10–15 sessions of short-term inpatient psychotherapy in the phenomenological approach. We used information-analytical, clinical-psychological and phenomenological methods.

Results. Based on the descriptive psychology of E. Husserl and the hermeneutic phenomenology of M. Haydegger history and peculiarities of the application of the phenomenological method in the framework of psychopathology and existential analysis by A. Langle seen with reduction, construction and destruction, are considered in this article. In the practice of inpatient psychotherapy, phenomenology was used as a method of comprehending the subjective meanings and values of patients that had a dynamic effect for them as a method of understanding how patients themselves experienced themselves as well as their own situation.

Keywords: phenomenology, phenomenological method, existential psychotherapy, personal existential analysis A. Langle.

Стаття надійшла до редакції 07.02.2018 р.

ЗАБОР Вікторія Сергіївна, к.мед.н., асистент кафедри психіатрії та психотерапії факультету післядипломної освіти Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького, м. Львів, Україна; e-mail: 7vita_z@ukr.net

ФІЛЬЦ Олександр Орестович, д.мед.н., професор, завідувач кафедри психіатрії та психотерапії факультету післядипломної освіти Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького, м. Львів, Україна, e-mail: filz.uuap@gmail.com

ЗАБОР Виктория Сергеевна, к.мед.н., ассистент кафедры психиатрии и психотерапии факультета последипломного образования Львовского национального медицинского университета имени Данила Галицкого, г. Львов, Украина; e-mail: 7vita_z@ukr.net

ФИЛЬЦ Александр Орестович, д.мед.н., профессор, заведующий кафедрой психиатрии и психотерапии факультета последипломного образования Львовского национального медицинского университета имени Данила Галицкого, г. Львов, Украина, e-mail: filz.uuap@gmail.com

ZABOR Viktoriya Serhiivna, MD, PhD, assistant of Psychiatry and Psychotherapy Department, Faculty of Postgraduate Education, Lviv National Medical University named after Danylo Halytsky, Lviv, Ukraine; e-mail: 7vita_z@ukr.net

FILTS Oleksandr Orestovych, MD, PhD, Professor, Head of the Department of Psychiatry and Psychotherapy, Faculty of Postgraduate Education, Lviv National Medical University named after Danylo Halytsky, Lviv, Ukraine; e-mail: filz.uuap@gmail.com